

Eckhart Kuijken

Evaluatie en knelpunten-analyse van de natuurwaarden van een brakwaterplas

Eckhart Kuijken¹, Koen Devos¹, Paul Lingier², Francis Kerckhofs³, Roland Francois⁴

¹ Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, B-1070 Brussel (Tel.: 02 558 18 01; Fax: 02 558 18 11; e-mail: eckhart.kuijken@instnat.be)

² Natuurpunt vzw., K. Mercierplein 1, B-2800 Mechelen

³ Strandwerkgroep, p/a Muscarstraat 14, B-8400 Oostende

⁴ Voorhavenlaan 1, bus 44, B-8400 Oostende

De Oostendse Spuikom is zonder meer een merkwaardig en uniek gebied. Zonder afbreuk te willen doen aan de natuurwaarden van de omliggende relict historisch grasland of aan de hoge belevingswaarde van deze plas, wil ik me in dit betoog beperken tot de feitelijke gegevens van de eigenlijke Spuikom.

■ Bodemdieren en zeesla

Een eerste vaststelling is dat dit brakwatergebied bijzonder rijk is aan bodemongewervelden.

Wel 100 soorten werden in de afgelopen jaren ontdekt en gedetermineerd door onderzoekers van universitaire teams en de Strandwerkgroep. Een ruw overzicht leert ons dat die verdeeld zijn over een aantal taxonomische groepen: slakken en schelpen (20-tal), schaaldieren (30-tal), zakpijpen (7-8), ringwormen (15-20), sponzen (4-tal), mosdientjes (6-7), stekelhuidigen (eerder zelden) en holtedieren (8-10). Twee zaken springen hierbij onmiddellijk in het oog.

Ten eerste vertoont de fauna sterke parallellen met die van een andere, veel grotere brakwaterplas: het Veerse Meer. Soorten als de Brakwaterkolk, de Strandgaper, de brakwatervorm van de Gevlochten fuikhoorn, de Ronde zakpijp, het Groene golfbrekeranemoontje zijn maar enkele voorbeelden van ongewervelde bodemdieren die het in beide systemen heel erg naar hun zin hebben en een voorkeur vertonen voor gereduceerde, instabiele zoutgehaltes. Overigens is het merkwaardig vast te stellen dat het Veerse Meer, niettegenstaande zijn veel groter oppervlak, niet meer soorten lijkt te herbergen, wat wel eens het gevolg zou kunnen zijn van een 'leeftijdsverschil' tussen beide wateren (Veerse Meer pas ontstaan in 1959, de Spuikom reeds voltooid in 1912). Een tweede vaststelling is dat de import van oesters (de Japanse Oester verdrijft heden ten dage in alle Westeuropese kustwateren de oorspronkelijke inheemse Platte Oester) t.b.v. de schelpdiercultuur, kennelijk ook nogal wat exoten heeft meegeïntroduceerd. Het Paardezadel, Pelikaansvoetje en Muiltje kunnen als voorbeeld worden aangehaald.

Ook de sterke dominantie van het wier Zeesla is een fenomeen dat zowel het Veerse Meer als de Spuikom typeren. Hoewel ophopingen van losgeslagen wier soms storend kunnen zijn voor andere gebruikers van de plas of tot lokale zuurstofarmoede kunnen leiden, mag niet uit het oog worden verloren hoezeer kleinere organismen als jonge Strandgapers en Brakwaterkolkels, evenals tal van vlokreeftjes, deze wervelden als een bijzonder geschikt habitat weten te appreciëren.

■ Vis- en vogelrijkdom

Van de visfauna is relatief weinig gekend. Een visbestandsopname op de Spuikom in september 1998 door het Instituut voor Bosbouw en

Voor de bodemdieretende Brilduiker is de Spuikom het belangrijkste overwinteringsgebied in Vlaanderen, met 10-20% van de ganse Vlaamse winterpopulatie

Wildbeheer (Van Thuyne & Belpaire 2000), leverde vooral veel Paling op, maar ook soorten als Brakwatergrondel, Dikkopje, Steenbolk, Sprot, Pladijs, Zeebaars en Puitaal.

De visrijkdom van het gebied, in combinatie met zijn ligging aan de kust en de weelde aan bodemorganismen, trekt op zijn beurt veel vogels aan. Het is één van de beste waarnemingsplaatsen voor duikers en futen. Bij strenge vorst vriest het brakke water moeilijk dicht en is het een aantrekkingspool voor heel wat eenden en zaagbekken. Zelfs vermoeide of met olie besmeurde zeevogels komen er af en toe wel eens aangeland om opnieuw op krachten te komen. Het talrijkst zijn de meeuwen, die op sommige avonden de Spuikom met tienduizenden als slaapplek of voorverzamelplek gebruiken. Steltlopers, zoals de Steenloper, zie je nog steeds in kleine groepjes op de oevers. Steenlopers waren vroeger veel talrijker hier, toen de constructie van de staketsels hen nog toeliet om hier te overtuigen. En in het zomerhalfjaar zijn regelmatig tientallen Visdiefjes waar te nemen, vermoedelijk voor het grootste deel afkomstig van de nabije broedkolonies te Zeebrugge.

Het grootste avifaunistische belang van de Spuikom echter wordt gevormd door vijf soorten: de bodemdieretende Brilduiker haalt hier de laatste jaren 10-20% van de ganse Vlaamse winterpopulatie, de Dodaars – een kleine fuut die leeft van kleine kreeftachtigen en visjes en het bijzonder naar zijn zin heeft in brakwaterplassen – scoorde even goed als de Brilduiker in de eerste helft van de jaren '80, maar boert nu achteruit. De grote groepen visetende Futen en Aalscholvers zijn misschien wel het spectaculairst en elk maken ze tot 5% uit van de Vlaamse overwinterende populatie.

RF

RF

De Aalscholvers of 'preekvaders' gebruiken de Spuikom vooral als rustgebied

Soms steken de Aalscholvers de koppen bijeen en gaan ze gezamenlijk de vis te lijf

De Meerkoet is een planteneter die zich in en rond de Spuikom tegoed doet aan gras en Zeesla

RF

RF

Mogelijke knelpunten in het streven naar behoud of versterking van natuurwaarden op de Spuikom kunnen zich voordoen waar overlap optreedt in ruimte en tijd met andere gebruikersfuncties

Analoog aan de globale trend, gaan ze er ook op de Spuikom op vooruit. De Aalscholvers gebruiken de Spuikom vooral als rustgebied. Het aflezen van kleurringen door Roland Francois, leert ons overigens dat de Spuikom ook plaats biedt aan Aalscholvers uit Nederland, Denemarken, Duitsland en Engeland. De Meerkoet tenslotte, die zich als herbivoor tegoe doet aan gras en Zeesla, was vroeger vaak talrijk aanwezig (tot meer dan 1000 ex.) maar lijkt er recent sterk te zijn op achteruitgegaan.

Natuur en gebruiksfuncties: hoe goed gaan ze samen op de Spuikom?

Of deze natuurwaarden voor de toekomst kunnen worden gevrijwaard of versterkt, zal vooral afhangen van de resultaten van het overleg met de verschillende belangengroepen actief op de Spuikom. Mogelijke knelpunten in het streven naar het behoud of de versterking van hoger genoemde natuurwaarden kunnen zich voordoen waar overlap optreedt in ruimte en tijd met andere functies.

De diverse watersportverenigingen zien de plas als een bijzonder aantrekkelijke scholingsplaats, vanwege het grote wateroppervlak, de ondiepte en de hoge en regelmatige windbeschikbaarheid. Om verstoring van watervogels zoveel mogelijk te vermijden, dient gestreefd te worden naar een scheiding in ruimte en tijd. Van oktober tot april dient minimum de helft van de plas gevrijwaard te worden van elke waterrecreatieve activiteit. Een beter systeem dient te worden uitgedokterd om controle te krijgen op 'zwartsurfers'. Ook de pollutie door gebruik van buitenboordmotoren en anti-fouling vraagt een stringente aanpak. Snelvaart op de Spuikom blijft taboe.

Hoewel in de huidige omstandigheden geen knelpunten worden gezien in het samengaan van aquacultuur en natuurwaarden, dient de ontwikkeling van een gebiedsvisie binnen een

beheerscommissie er over te waken dat nieuwe evoluties in de aquacultuur (uitbreiding, diversificatie) wel drastisch zouden ingrijpen op de biologische rijkdom van het gebied. Té frequente waterverversing of droogstand is nefast voor watervogels. De bestrijding van in de oestercultuur als 'parasieten' bestempelde organismen, mag niet ten koste gaan van de buitengewoon interessante brakwaterfauna. Bovendien moet er streng gewaakt worden over de introductie van niet-inheemse soorten in de Spuikom, die niet alleen een plaatselijke impact kunnen hebben, maar ook de haven en de aangrenzende kustgebieden kunnen gaan koloniseren.

Tenslotte zijn er de plannen van de Vlaamse overheid om mogelijk op de Spuikom van start te gaan met de winning van hernieuwbare energie. Vermits nog geen degelijke studies zijn uitgevoerd naar de impact van peil- en spuiwijzigingen op de natuurwaarden van het gebied, is het alsnog onduidelijk hoe de productie van waterkracht-energie zal interfereren met de biodiversiteit van de Spuikom. Wel valt te vrezen dat om rendabel te zijn, heel frequent zal dienen te worden gespuid met alle gevolgen van dien. Ook als men zou overwegen om windmolens te plaatsen in de Spuikom, is voorzichtigheid geboden. Preliminair onderzoek door medewerkers van mijn instituut toont aan dat vliegbewegingen van vogels niet uniform verdeeld zijn over de volledige omtrek van de Spuikom en de kansen op aanvaringen met de turbines dan ook erg verschillend kunnen zijn naargelang de locatiekeuze.

Sta me toe te eindigen met enkele kleinere suggesties die in de marge kunnen bijdragen aan een versterking van de natuurwaarden van dit unieke gebied. Het doodsproeien van de zich ontwikkelende halofiele begroeiingen op de oevers is niet alleen overbodig, maar ook nefast voor heel wat typische kustzangvogels (fraters, sneeuwgorzen,...) die met name deze begroeide zones opzoeken. Het herstellen van de voormalige dwarsverbindingen tussen de palen van de staketsels is een voorbeeld van een kleine ingreep die steltlopers opnieuw de kans kan geven dit gebied als hoogwatervluchtplaats te herontdekken. En de installatie van vlotjes of een eilandje kan mogelijk een beperkt broedgebied vormen voor het Visdiefje.

Referenties

VAN THUYNE, G. & BELPAIRE, C. (2000). Visbestandsopname op de Spuikom te Oostende. Rapport Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer.